

Andrea
MILA MALDONADO

Universidade de Vigo /
Universidad Internacional de
La Rioja.

<https://orcid.org/0000-0001-8683-7255>

andreadelcarmen.mila@uvigo.gal

Como citar:

Mila Maldonado, Andrea
(2025). Securitización da
(in)migración en América
Latina, *Tempo Exterior nº51*,
p.94-108.
DOI: 10.64130/temex.51.94-108

RECIBIDO: 10/12/2025
AVALIACIÓN: 15/12/2025
ACEPTADO: 25/12/2025
PUBLICADO: 13/01/2026

Securitización da (in)migración en América Latina⁽¹⁾

RESUMO: O artigo analiza o repunte da migración en América Latina e como esta é tratada discursivamente como un asunto de seguridade, proceso coñecido como “securitización”. Argúmentase que a identidade colectiva devén o núcleo da “seguridade societal” e que etiquetar a poboación migrante como “ameaza” lexitima respostas excepcionais e excluíntes. Tamén incorpora o debate sobre o uso político intencional dos fluxos migratorios para exercer presión e coerción internacional. Isto conséguese mediante unha revisión narrativa non sistemática da literatura cun estudo de tendencias que conxuga, por unha parte, a teoría; e, pola outra, informes técnicos de organizacións internacionais. Igualmente, o texto mostra que medios dixitais da rexión encadran a migración sobre todo como ameaza (delito) ou vítima (vulnerabilidade), con titulares alarmistas que condicionan a percepción da opinión pública. En consecuencia, varias enquisas revelan un maior apoio a políticas restritivas, a crenza de que as persoas migrantes son unha carga e unha asociación crecente entre inmigración e delincuencia en varios países. Porén, a evidencia comparada desminte ese vínculo: as taxas delitivas das persoas migrantes adoitan ser iguais ou inferiores á súa proporción poboacional. Como resposta, o artigo conclúe ofrecendo un decálogo con ferramentas concretas para a formulación de políticas públicas rexionais que garantan os dereitos fundamentais das persoas migrantes.

PALABRAS CLAVE: América Latina, migración, seguridade, políticas públicas, medios de comunicación

Securitización de la (in)migración en América Latina

RESUMEN: El artículo analiza el repunte de la migración en América Latina y cómo esta es tratada discursivamente como un asunto de seguridad, proceso conocido como “securitización”. Se argumenta que la identidad colectiva deviene el núcleo de la “seguridad societal” y que etiquetar a la población migrante como “amenaza” legitima respuestas excepcionales y excluyentes. También incorpora el debate sobre el uso políti-

(1) Este texto publicouse orixinalmente como Capítulo de Libro da Fundación Carolina baixo unha licencia de Creative Commons Reconocimiento-No Comercial-Sin Obra Derivada 4.0 Internacional (CC BY-NC-ND 4.0).

co intencional de los flujos migratorios para ejercer presión y coerción internacional. Esto se logra mediante una revisión narrativa no sistemática de la literatura con un estudio de tendencias que conjuga, por una parte, la teoría; y por otra, informes técnicos de organizaciones internacionales. Igualmente, el texto muestra que medios digitales de la región encuadran la migración sobre todo como amenaza (delito) o víctima (vulnerabilidad), con titulares alarmistas que condicionan la percepción de la opinión pública. En consecuencia, varias encuestas revelan un mayor apoyo a políticas restrictivas, la creencia de que las personas migrantes son una carga y una asociación creciente entre inmigración y delincuencia en varios países. Sin embargo, la evidencia comparada desmiente ese vínculo: las tasas delictivas de las personas migrantes suelen ser iguales o inferiores a su proporción poblacional. Como respuesta, el artículo concluye ofreciendo un decálogo con herramientas concretas para la formulación de políticas públicas regionales que garanticen los derechos fundamentales de las personas migrantes.

PALABRAS CLAVE: América Latina, migración, seguridad, políticas públicas, medios de comunicación

Securitization of (Im)migration in Latin America

ABSTRACT: The article analyzes the uptick in migration in Latin America and how it is discursively treated as a security issue—a process known as “securitization.” It argues that collective identity becomes the core of “societal security,” and that labeling the migrant population as a “threat” legitimizes exceptional and exclusionary responses. It also engages the debate on the intentional political use of migration flows to exert pressure and international coercion. This is done through a non-systematic narrative review of the literature alongside a trend study that combines, on the one hand, theory and, on the other, technical reports from international organizations. The text likewise shows that digital media in the region frame migration mainly as a threat (crime) or as victimhood (vulnerability), with alarmist headlines that shape public opinion. Consequently, several surveys reveal greater support for restrictive policies, the belief that migrants are a burden, and a growing association between immigration and crime in various countries. However, comparative evidence refutes this link: migrants’ crime rates tend to be equal to or lower than their share of the population. In response, the article concludes by offering a ten-point set (“decatalogue”) of concrete tools for formulating regional public policies that guarantee the fundamental rights of migrants.

KEY WORDS: Latin America, migration, security, public policies, media

1. | Introducción

A migración é un dos fenómenos sociais máis relevantes da actualidade, e o seu tratamento convértea nun dos temas centrais dentro das axendas de seguridade locais e internacionais. Tal e como sinala o informe *Las migraciones en el mundo* (OIM, 2024), a migración está a ser cada vez máis tratada como un problema de seguridade. Este enfoque non é illado: a análise do tratamento mediático en América Latina e no Caribe vencella con frecuencia termos como “seguridade” e “problema” ao referirse particularmente á inmigración. Isto confirmao outro informe titulado *Más allá de los titulares: análisis del tratamiento mediático de la migración en América Latina y el Caribe*, que revela que os medios tenden a representar a migración en termos problemáticos, asociándoa sistematicamente con nocións de ameaza e conflito (BID, 2025). Todo o sinalado cobra relevancia nun

contexto no que a percepción cidadá sobre a poboación migrante se concibe como un compoñente esencial para a cohesión social, a integración e o deseño de políticas públicas eficaces (BID, 2025). Por iso, non só é necesario comprender os fluxos migratorios, senón tamén as narrativas sociais que os acompañan, e entender como se constrúen socialmente estas percepcións, así como a súa articulación con discursos de seguridade que subsumen as identidades en clave de “eles” —estranxeiros— e “nós” —nacionais—.

Consecuentemente, esta investigación explora as interseccións entre migración, seguridade e opinión pública en América Latina, examinando tanto os marcos epistemolóxicos que sustentan a securitización do fenómeno migratorio, como os datos empíricos que revelan as percepcións e actitudes cidadás arredor deste tema. Isto conséguese a través dunha revisión narrativa non sistemática da literatura cun estudo de tendencias que conxuga, por unha parte, a teoría; pola outra, informes técnicos de organizacións internacionais. O obxectivo final é o de achegar algunhas solucións para a súa abordaxe.

2. | Relacións internacionais, seguridade e migración

A análise da seguridade no eido das Relacións Internacionais obriga a unha revisión crítica dos postulados estatalcéntricos tradicionais, nos cales os Estados son os actores principais en termos de agregación política. En particular, as achegas da Escola de Copenhague apelan á multidimensionalidade da seguridade e, no plano da “seguridade societal”, aluden á conservación de aspectos identitarios colectivos e explican como a idea de “ameaza” externa pode poñer en perigo a integridade do Estado (ou da nación). O concepto de “ameaza” contribúe a superar as propostas realistas e neorealistas que centraban o concepto de seguridade nos perigos entre Estados e, fundamentalmente, no espectro militar. Neste contexto, Ole Wæver e Barry Buzan (1993) sistematizaron as primeiras achegas que vinculan os conceptos seguridade–ameaza–migración no campo das Relacións Internacionais. Desde esta óptica, a idea de “ameaza” non se limita só ao ámbito militar, senón que se estende a factores que poden comprometer a cohesión cultural, lingüística, relixiosa ou étnica dunha comunidade (Buzan, Wæver & Wilde, 1998). Nesta “ampliación” do concepto de seguridade, Wæver (1995) advertía que, se o sector societal “securitiza” de forma incorrecta algúns temas, o resultado é que estes poderían empregarse para lexitimar argumentos reaccionarios, poñendo como exemplo concreto o de definir os inmigrantes e refuxiados como problemas de seguridade.

Deste xeito, unha das claves principais que permite comprender o concepto de seguridade societal é a identidade. Mentres a seguridade estatal centra a súa atención na soberanía, a seguridade societal constitúese pola identidade, compartindo ambas a preocupación pola supervivencia. A seguridade societal refírese, pois, á “sustentación e conservación da lingua, cultura, relixión e identidade étnica dunha determinada comunidade” (Orozco, s.f., p. 148). Esta dimensión ontolóxica formula interrogantes sobre se o suxeito da política de seguridade debe ser a identidade social ou individual (Wæver, Buzan, Kelstrup e Lemaitre, 1993).

Se ben os “problemas” constrúense socialmente como ameazas, así como as implicacións políticas de integralos na axenda de seguridade, e aínda que na actualidade persisten ameazas entre os Estados, dentro e por riba deles, o concepto de seguridade segue a redefinirse. Esta transformación ampliou a axenda de seguridade, incorporando problemáticas sociais, culturais e migratorias que transcenden o enfoque militar, o que convida a repensar a seguridade como un proceso discursivo e político, no que a maneira en que se constrúen as ameazas determina as respostas institucionais

e sociais. En consonancia con esta evolución, as achegas dos construtivistas abordaron a identidade de forma exhaustiva como unha categoría dinámica e relacional. Para estes, o contido das identidades non é fixo nin predeterminado: os individuos están constantemente a fornecer e a dar forma aos significados dos grupos aos que pertencen a través de procesos de significación colectiva (Abdelal, Herrera, Johnston e McDermott, 2006).

Nesta liña, estudos recentes demostran o impacto que poden ter os líderes políticos na identidade nacional e na promoción de imaxes estereotipadas dos “outros” (Berenskoeter, 2017), en tanto que as construcións discursivas poden ter dúas funcións mutuamente incluíntes e ao tempo perigosas. Por unha banda, teñen a capacidade de delimitar o sentido de pertenza e de exclusión do imaxinario nacional; por outra, poderían lexitimar medidas e políticas de control baixo o pretexto da seguridade nacional. Por iso faise cada vez máis necesario analizar criticamente os discursos securitizantes en contextos migratorios, xa que poden funcionar como caixas de resonancia con implicacións en termos de dereitos, na cohesión social, na gobernanza e nas percepcións sobre a democracia.

3. | Migracións como problemas de seguridade

No contexto xeopolítico actual, as migracións adquiriron unha relevancia crecente en múltiples dimensións, especialmente na da seguridade. O seu peso estratéxico aumentou ata o punto de seren recoñecidas por organismos como a OTAN, que incorporou a “instrumentalización da migración” no seu Concepto Estratéxico (Garcés, 2022). Esta inclusión reflicte unha ampliación do entendemento da seguridade, que xa non se limita exclusivamente á defensa territorial ou militar, senón que tamén abrangue factores transversais como os fluxos migratorios. Neste marco, a migración percíbese como un fenómeno que pode ser utilizado deliberadamente para desestabilizar a orde interna ou a soberanía dos Estados. En particular, a OTAN (2022) advirte que réximes autoritarios poderían empregar a migración como unha ferramenta de presión ou de confrontación indirecta. En liña con esta perspectiva, Kelly Greenhill (2010) desenvolveu o concepto de *weaponisation of migration*, ou “uso da migración como arma”. Esta idea describe como algúns gobernos manipulan deliberadamente os fluxos migratorios con fins políticos, estratéxicos ou militares, empregando as persoas migrantes como instrumentos para acadar obxectivos na escena internacional, xa sexa para coaccionar outros Estados, procurar concesións diplomáticas ou económicas, desestabilizar outros gobernos ou fortalecer posicións no plano doméstico.

Greenhill (2010) identifica polo menos catro formas principais de uso da migración como arma. A primeira, que define como *migracións desposuidoras deseñadas*, implica o desprazamento — forzado— de grupos de persoas para adquirir os seus territorios ou propiedades, ou para eliminalos como ameaza, e é semellante ao concepto de limpeza étnica. A segunda, *migracións deseñadas para a exportación*, busca fortalecer a posición política interna de quen as xera, e pode servir para humillar ou desestabilizar outros gobernos. En terceiro lugar, sitúa as *migracións militarizadas deseñadas para a coerción directa*, feitas durante conflitos armados para obter vantaxes sobre os opoñentes e que serven de ferramenta de presión para o Estado receptor. Finalmente, refírese ás *migracións coercitivas*, que procuran inducir concesións políticas, militares ou económicas por parte doutros Estados.

Traballos máis recentes, como o de Agil Aliyev (2024), analizan tamén o uso da migración como ferramenta xeopolítica, aplicado aos conflitos de Gaza e Ucraína. Estas estratexias revelan unha

transformación profunda na maneira en que se conceptualiza a migración no campo da seguridade: non como un fenómeno só humanitario ou demográfico, senón como un instrumento xeopolítico capaz de alterar equilibrios de poder. Non hai evidencia concluínte dunha reprodución sistemática desta lóxica en América Latina, aínda que algúns autores, como Chamorro (2024), examinan Nicaragua como un exemplo claro do uso estratéxico e politicamente motivado da migración por parte dun réxime autocrático. Nesa liña, cómpre salientar que algúns gobernos de orixe, tránsito e destino —xunto con actores subnacionais e redes criminais— atoparon en certos fluxos migratorios unha panca para disputar a axenda política e rexional. Episodios de saídas forzadas, peches intermitentes de pasos fronteirizos e a normalización de estados de excepción son sinais de alerta⁽²⁾. Ignoralas entraña riscos para os dereitos e a seguridade humana das persoas en mobilidade.

4. | Migración en América Latina: entre a vulnerabilidade e a criminalización

Desde 2016, América Latina experimentou unha transformación inédita e significativa nos seus patróns migratorios, impulsada principalmente pola emigración venezolana. Este fenómeno reconfigurou os fluxos migratorios rexionais, consolidando dinámicas particulares dentro do eixo Sur-Sur, caracterizadas non só pola raíz común de vencellos culturais e históricos compartidos entre os países de orixe e destino, senón tamén por enfrontar desafíos estruturais semellantes, como a pobreza, a desigualdade e a fragilidade institucional —entre outros— (Barahona, González e Veres, 2022). A súa magnitude superou os fluxos —tradicionais— cara a Europa e os EUA, desafiando a capacidade institucional dos países receptores, moitos dos cales non contan con estruturas sólidas para xestionar esta inxente mobilidade humana. Neste contexto, tal e como se ten sinalado en estudos previos⁽³⁾, na rexión as políticas migratorias oscilan entre o enfoque de control e o de protección de dereitos, sendo o primeiro o que tende a prevalecer. A pesar de certos avances normativos nalgúns países, o enfoque de seguridade continúa a ser predominante (Brumat, 2023). Incluso os gobernos progresistas da rexión teñen atopado dificultades para formular modelos migratorios integradores, o que evidencia unha tensión entre discurso político, práctica institucional e políticas públicas (Mila-Maldonado, 2023).

Ademais, a migración foi instrumentalizada como ferramenta de política exterior (Acosta, Blouin e Freier, 2019) e tamén como recurso político interno no marco de campañas electorais. É que o volume, a velocidade e a prolongación do éxodo venezolano propiciaron a reactivación de discursos polarizantes baseados na lóxica de “eles” versus “nós”, utilizados por algúns actores políticos para reforzar identidades nacionais mediante a construción dun “outro” ameazante. Nalgúns casos, esta narrativa derivou en episodios de xenofobia social, institucional e gubernamental, onde o medo foi empregado como emoción mobilizadora en campañas electorais, alimentando narrativas xenófobas con énfase na presión e no colapso dos servizos públicos ou no aumento dos delitos por mor da inmigración.

A isto súmase o papel dos medios de comunicación, cuxo tratamento adoita oscilar entre dous enfoques: por unha banda, a inmigración como un “problema” vencellado a contextos de crise; por

(2) Na rexión obsérvanse algúns exemplos puntuais que merecen atención. O 26 de abril de 2023, Perú declarou o estado de emerxencia en zonas de fronteira mediante o D.S. 055-2023-PCM, co despregamento das FF. AA. para control migratorio. En Chile, o 24 de febreiro de 2023, por medio do D.S. n° 78 habilitouse o resguardo militar de áreas da zona fronteiriza en Arica e Parinacota, Tarapacá e Antofagasta, que foi renovado ata 2025.

(3) Ver: Documentos de Trabajo da Fundación Carolina: n° 3/2019 e n° 92/2023; Informe Anual 2023. Brumat, L. (2023).

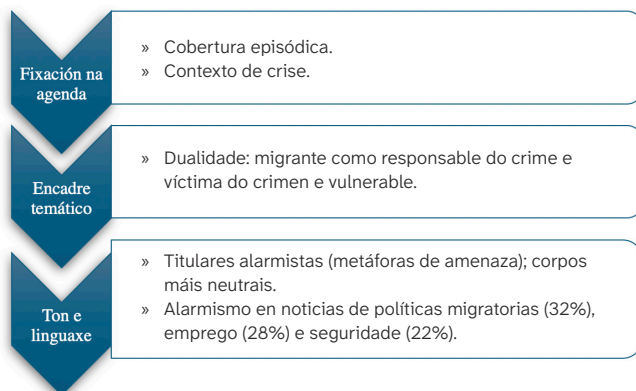
outra, a súa asociación explícita co aumento do crime. Esta tendencia reflíctese nalgúns informes que sinalan que “a asociación entre criminalidade e migración está enraizada na opinión pública e representa a principal razón de rexeitamento cara ás persoas migrantes na rexión” (BID, 2025, p. 19). Non é unha cuestión menor que a maioría dos países da rexión presenten unha proporción lixeiramente maior de mulleres emigrantes ca de homes —coa excepción de México e Haití— (OIM, 2024). Neste contexto, é especialmente relevante salientar o seu papel, xa que afrontan máis formas de discriminación, e distintas das dos homes, así como maiores perigos. E é que as narrativas mediáticas adoitan enfatizar a súa vulnerabilidade, hipersexualización e rol materno, reforzando estereotipos de xénero e poñendo en cuestión a súa capacidade de axencia (BID, 2025). Esta construción simbólica inflúe non só na percepción do público, senón tamén no deseño de políticas migratorias con enfoque de xénero.

5. | (In)seguridade e migración: medios e percepcións cidadás

Trala análise da securitización da migración, esta sección examina as percepcións cidadás sobre a inmigración en América Latina e o papel dos medios de comunicación. A dobre condición de moitos países da rexión —simultaneamente emisores e receptores— incide en como se interpreta o fenómeno. Entre 2015 e 2024 observouse unha tendencia a asociar a inmigración co crime, a inseguridade e a competencia laboral. A continuación preséntanse resultados dos estudos realizados polo Laboratorio de Percepción Cidadá e Migración do BID, Latinobarómetro (2023) e a World Values Survey Association (2017-2022).

En primeiro lugar, o traballo do Laboratorio de Percepción Cidadá e Migración do BID, *Más allá de los titulares: análisis del tratamiento mediático de la migración en América Latina y el Caribe* (2025), analiza 1.593.565 noticias publicadas dixitalmente entre 2017 e 2024 en 1.916 medios de 25 países da rexión. O estudo estruturase arredor de tres indicadores: a) fixación na axenda (frecuencia); b) encadre temático do contido; e c) ton e linguaxe, co fin de identificar os sentimentos que xeran na audiencia. O primeiro achado a salientar é que a cobertura das noticias sobre migración na rexión adoita ser episódica, marcada por acontecementos puntuais arredor de crises. Esta tendenciosidade favorece a idea de que a migración é un fenómeno excepcional e crítico que require respostas puntuais, no canto dunha realidade estrutural e cotiá que precisa políticas sostidas. No que atinxe ao encadre temático, predominan dous marcos: por unha banda, ameaza —asociación co crime—; e, por outra, vítima —vulnerabilidade—. Estes encadres, usados sen contexto nin contraste empírico, poden alimentar ou reforzar prexuízos vencellados á delincuencia. Á súa vez, un relato unicamente humanitario, sen axencia nin solucións, pode xerar fatiga e desconfianza nas sociedades de acollida, reducindo o apoio social ou restándolle lexitimidade aos motivos que levan ás persoas a migrar. Así mesmo, os titulares caracterízanse por seren alarmistas e negativos, empregando metáforas de ameaza —ondadas ou inundacións, enxames, mandas—, mentres que os corpos das noticias manteñen un ton máis neutral e descritivo. Deles sobresaen o carácter sentimental e a capacidade destas noticias para xerar emocións entre as persoas consumidoras e, en consecuencia, nas sociedades receptoras. Predominan os enfoques en seguridade e políticas migratorias, deixando de lado temas como a integración, os servizos e as achegas das persoas migrantes ao PIB. Destaca así o porcentaxe de noticias co uso de linguaxe alarmista por tema, especialmente no que se refire ás políticas migratorias (32 %), ao emprego (28 %) e á seguridade (22 %)."

Figura 1. Cobertura das noticias sobre migración publicadas dixitalmente

Fonte: elaboración propia con datos do Laboratorio de Percepción Ciudadana y Migración, BID (2025)

A estes resultados sobre o tratamento mediático engádense estreitamente as percepcións cidadás na rexión. Na edición de 2023 do Latinobarómetro, que inclúe algunhas preguntas vinculadas á inmigración, obsérvase que, ante a consulta sobre que debería facer o goberno coas persoas inmigrantes que entran de maneira non autorizada, a maioría apoia a expulsión en Perú (64,7 %), Chile (59,5 %) e Arxentina (56,8 %). Entre o 30 % e o 40 % sinala que preferiría permitir a estancia por un tempo determinado, mentres que só unha minoría —menos do 8 % en todos os casos— avala que poidan quedar sen restricións.

Táboa 1. O que debería facer o goberno cos inmigrantes que ingresan de forma non autorizada⁽⁴⁾

País	Envalos inmediatamente de regreso ao seu país de orixe	Permitir que se queden un tempo específico	Permitir que se queden o tempo que queiran
Arxentina	56,80%	35,90%	7,30%
Chile	59,50%	33,00%	7,60%
Colombia	49,50%	43,80%	6,70%
Ecuador	50,40%	44,40%	5,20%
Perú	64,70%	32,20%	3,20%
Total	45,60%	43,00%	11,40%

Fonte: elaboración propia con datos do Latinobarómetro 2023(5)

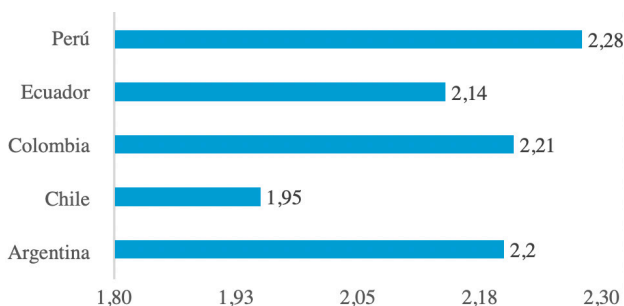
Estes datos que dialogan coa cobertura mediática descrita no estudo do BID —é dicir, titulares alarmistas e narrativas centradas na seguridade— poderían reforzar a disposición cidadá cara a políticas migratorias máis estritas. E é que o respaldo cidadán a políticas migratorias estritas non é

(4) A selección é: Arxentina, Chile, Colombia, Chile, Ecuador e Perú como mostra, xa que son os países con maior número de inmigrantes venezolanos en 2023.

(5) Porcentaxes obtidas na pregunta P40N: Que debería facer o goberno coas persoas inmigrantes que entran de maneira non autorizada a (País)? Envalas de inmediato de volta ao seu país de orixe; Permitir que queden un tempo específico; Permitir que queden o tempo que queiran; Permitir que queden un tempo específico.

un aspecto illado: vincúlase estreitamente con percepcións negativas da poboación migrante. Segundo os datos de Latinobarómetro 2023, existe tamén unha crenza estendida de que as persoas migrantes son unha carga para o Estado, con medias que oscilan entre 1,95 e 2,28 nunha escala Likert (canto menor o valor, menor a percepción de carga), tal e como se observa no Gráfico 1. A percepción das persoas migrantes como carga estatal garda relación co encadre mediático descrito ao inicio deste apartado, con noticias que poñen o foco no humanitario pero tamén adoitan presentar a migración como un problema que xera presión sobre os recursos dos países receptores. Segundo amosan os datos, Perú destaca de novo como o país que presenta a media máis alta (2,28), o que indica unha percepción clara de que as persoas migrantes supoñen unha presión para os recursos estatais. Séguenlle Colombia (2,21) e Arxentina (2,20). Dentro do conxunto, Chile representa a media máis baixa (1,95). A continuación, detállanse os resultados por país:

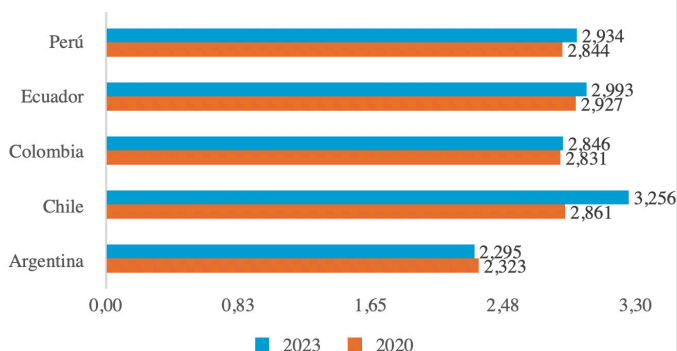
Gráfico 1. Percepción de que os migrantes son unha carga para o Estado

Fonte: elaboración propia con datos do Latinobarómetro 2023⁽⁶⁾

A isto súmase a crecente asociación entre migración e criminalidade, especialmente en países como Chile e Ecuador, onde a percepción de que as persoas migrantes contribúen ao crime aumentou entre 2020 e 2023. No caso chileno, a media pasou de 2,86 a 3,26, o que evidencia un cambio de ton no discurso público e mediático, así como unha crecente preocupación cidadá. Os datos que se amosan a continuación ilustran esta tendencia:

Gráfico 2. Percepción sobre os migrantes e o aumento do crime

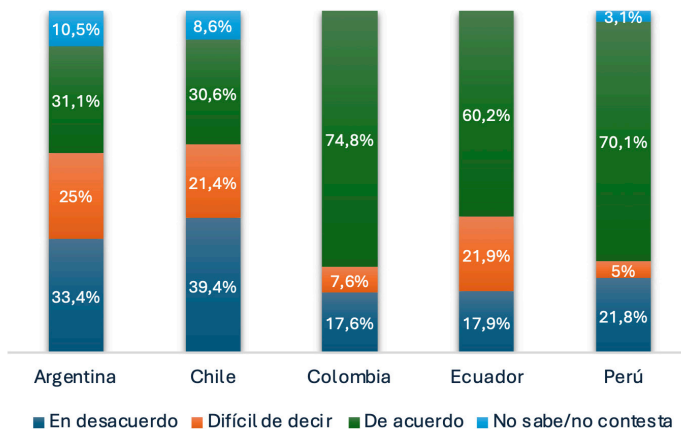

Fonte: elaboración propia con datos do Latinobarómetro 2020 e 2023⁽⁷⁾

(6) Porcentajes obtidos na pregunta P39N. Os inmigrantes son unha carga para o Estado.

(7) Recodificáronse os valores da escala orixinal para facilitar a lectura e a interpretación dos resultados, ordenándoos de menor a maior intensidade. Os valores que corresponden á pregunta orixinal son: P33N A-D. Agora vou nomearlle unha serie de frases; dígame se está vostede moi de acordo (1), de acordo (2), en desacordo (3) ou moi en desacordo (4) coas seguintes afirmacións.

Gráfico 3. A inmigración aumenta a taxa de criminalidade

Fonte: elaboración propia con datos de *World Values Survey 7 (2017-2022)* ⁽⁸⁾

Os datos da *World Values Survey* confirman a tendencia e reflicten diferenzas subrexionais na percepción sobre a relación entre inmigración e criminalidade. Nos países andinos —especialmente Colombia (74,8 %), Perú (70,1 %) e Ecuador (60,2 %)— predomina a consideración de que a chegada de persoas inmigrantes incrementa as taxas de delincuencia. En contraste, no Cono Sur as opinións son distintas. En Arxentina (33,4 %) e Chile (39,4 %) unha porcentaxe importante da poboación maniféstase en desacordo con tal afirmación, o que suxire que, para o ano 2022, existía unha visión menos alarmista respecto desta relación. Porén, os datos máis recentes de Chile obtidos por *Latinobarómetro* en 2023 (Gráfico 2) amosan que o debate social nese país se polarizou, o que indica un cambio na dinámica da opinión pública.

Todo isto confirma o risco que xa sinalaba Wæver (1995), quen advertía que, cando a sociedade “securitiza” indebidamente algúns temas, estes poderían empregarse para lexitimar argumentos reaccionarios, poñendo como exemplo concreto o de definir as persoas inmigrantes e refuxiadas como problemas de seguridade nacional. Non se deben pasar por alto, pois, algunhas reaccións cidadás violentas fronte á presenza de persoas inmigrantes, como ten sucedido en países como Ecuador, Perú e Chile. Así, tanto a cobertura mediática coma as percepcións cidadás converxen nun proceso de securitización da migración, onde a persoa migrante é representada como unha ameaza, non só dende os medios, senón tamén dende a sociedade. Tal e como indicaba Michael Williams (1998), os discursos sobre identidade e seguridade están profundamente interrelacionados. A figura da persoa migrante convértese, así, no “outro” que simboliza presuntas ameazas económicas, sociais e culturais, fronte ao cal se definen identidades e se xustifican políticas de exclusión. Este proceso non é espontáneo, senón produto de construcións narrativas —medios de comunicación, redes sociais, discursos políticos— que requiren atención crítica para poder avanzar cara unha convivencia máis inclusiva, pacífica e cohesionada.

Agora ben, é necesario salientar que esas percepcións non contan cunha base empírica. No estudo do Migration Policy Institute titulado *Inmigrantes venezolanos, crimen y percepciones falsas. Un análisis de los datos en Colombia, Perú y Chile* (2020) demóstrase que as persoas migrantes

(8) Porcentaxes obtidas na pregunta: Immigration in your country: Increases the crime rate: disagree; hard to say; agree; don't know; no answer. Tradución libre da autora.

cometen menos delitos do que a súa proporción poboacional suxeriría e que non están sobre-representadas en estatísticas de crimes violentos. En Colombia, por exemplo, as persoas venezolanas constitúen arredor do 3,2% da poboación, pero representan só o 2,3% das detencións por delitos violentos; en Perú, malia que as persoas venezolanas son preto do 2,9% da poboación, apenas o 1,3% das persoas encarceradas son estranxeiras (Bahar, Dooley e Selee, 2020). Estes datos reforzan que a asociación entre migración e inseguridade carece de sustento e baséase en percepcións negativas que proceden de estigmas sociais e narrativas mediáticas antes ca de evidencias empíricas.

6. | Propostas

No Documento de Traballo da Fundación Carolina *Izquierdas latinoamericanas y migración: los casos de Chile, Argentina, Colombia y México* (2023), presentouse un decálogo con propostas chave para unha axenda progresista en materia migratoria que xurdiu como síntese de ideas ante os desafíos que afrontan hoxe os gobernos de esquerda na rexión en relación coa mobilidade humana e a falta dunha iniciativa clara e baseada na garantía dos dereitos das persoas que exercen a mobilidade. Neste novo traballo tómanse como referencia estes puntos e desenvólvense en profundidade, integrando evidencia empírica e recomendacións procedentes de organismos internacionais como o Banco Interamericano de Desenvolvemento (BID), a Organización Internacional para as Migracións (OIM), o Programa das Nacións Unidas para o Desenvolvemento (PNUD), a Comisión Económica para América Latina e o Caribe (CEPAL) e o Migration Policy Institute (MPI). O obxectivo é robustecer a idea inicial con sustento técnico e comparado, ofrecendo ferramentas concretas para a formulación de políticas públicas rexionais que garantan os dereitos fundamentais das persoas migrantes.

1 || Deseñar e desenvolver políticas públicas con enfoque de dereitos, baseadas na interseccionalidade e focalizadas no eido migratorio

As políticas migratorias deben concibirse desde unha perspectiva de dereitos fundamentais que recoñeza a complexidade das múltiples dimensións que atravesan a experiencia migratoria: xénero, etnia, idade, orientación sexual, situación socioeconómica, entre outras. Unha ollada interseccional permite comprender como a combinación destes factores pode xerar formas específicas de discriminación ou vulnerabilidade das persoas migrantes. Por iso, as políticas públicas deben centrarse en garantir dereitos como a saúde, a educación, o emprego e a vivenda, situando as necesidades das persoas migrantes no núcleo do deseño institucional, en canto titulares de dereitos. A rexión xa conta con experiencias valiosas —como Arxentina, Colombia e República Dominicana— que ofrecen aprendizaxes relevantes.

Cómpre salientar que algúns traballos recentes do Laboratorio de Percepción Cidadá do BID achegan evidencia e análises que enriquecen este enfoque, ofrecendo un repertorio de datos, experimentos e propostas que serven de base para avanzar cara a políticas migratorias inclusivas⁽⁹⁾. Así mesmo, a CEPAL (2024) sinala a importancia de priorizar a inclusión laboral da poboación migrante, frecuentemente afectada por sobrecualificación e discriminación, nun contexto de baixo crecemento e mercados laborais fráxiles.

(9) Ver: *Public perception of migration*: <https://laboratoriomigracion.iadb.org/#/en/>

2 || Cambiar os termos do debate migratorio e a incorporación da migración por motivos climáticos

Como se ten observado, o discurso sobre a migración adoita estar dominado por narrativas de seguridade, control fronteirizo e presión sobre os servizos públicos. Mudar estes termos implica situar a migración como un fenómeno humano, estrutural e, en moitos casos, inevitable. Nisto xogan un papel clave os liderados políticas, os gobernos e os medios de comunicación. Cómpre incluír tamén a migración ambiental nas axendas estratéxicas a longo prazo, xa que os efectos do cambio climático —como a subida do nivel do mar, o retroceso dos glaciares ou as secas— son xa unha das principais causas de desprazamento forzado. Tal e como sinala a OIM (2024), os impactos do cambio climático están a interromper os medios de vida das persoas, obrigando algunhas a migrar desde os seus lugares de orixe, como foi o caso do Caribe, América Central e México, que experimentaron desprazamentos de poboación debido a eventos naturais. Recoñecer este fenómeno permitirá anticipar fluxos migratorios e xerar marcos de protección axeitados.

3 || Despolitizar a temática migratoria e promover o intercambio de experiencias exitosas

En América Latina, a migración foi utilizada como instrumento político tanto por sectores conservadores como por algúns progresistas. É necesario separar a xestión migratoria das disputas partidarias e recoñecer avances, mesmo se se desenvolveron baixo administracións anteriores. Ademais, o intercambio de boas prácticas —como programas de regularización, inclusión laboral ou acceso a servizos— entre países pode fortalecer a resposta rexional.

Neste sentido, o intercambio rexional de boas prácticas pode ser un eixo estratéxico. Un dos traballos máis recentes do Migration Policy Institute (MPI) documenta experiencias de programas de regularización e inclusión laboral en 11 países, algúns deles da rexión —Brasil, Chile, Colombia, República Dominicana, Ecuador e Perú—, e insta a superar as fórmulas temporais que, aínda que efectivas, esixen estabilidade e permitirán aproveitar os beneficios da migración. Para iso, é necesario incluír a sociedade civil, o sector privado e os gobernos locais no seu deseño, cun enfoque de integración desde o inicio. Así mesmo, urxe mellorar a recollida e o uso de datos migratorios e responder ás preocupacións das comunidades receptoras, fomentando a transparencia e a confianza (Chaves-González, Mora, Alanis & Banulescu-Bogdan, 2025).

4 || Non duplicar esforzos na coordinación da xestión migratoria

Iniciativas como o Grupo de Lima ou o Proceso de Quito, malia as súas intencións, amosaron a falta de articulación rexional efectiva. É fundamental evitar a superposición de foros e estruturas que non acadan resultados tanxibles e apostar, no canto, por mecanismos coordinados, con competencias claras e metas comúns. Un enfoque máis coherente evitaría a dispersión de recursos e aumentaría a eficacia das políticas rexionais. Cómpre identificar e fortalecer os espazos de colaboración que ofrecen CELAC, CAN ou MERCOSUR, co fin de construír marcos comúns que faciliten a mobilidade laboral e o recoñecemento de títulos e competencias.

5 || Ampliar normativas e iniciativas vixentes, como o Acordo de Residencia do Mercosur

O Acordo de Residencia do MERCOSUR foi unha ferramenta importante para facilitar a mobilidade intrarrexional e garantir dereitos básicos ás persoas cidadás do bloque. Porén, a súa cobertura segue a ser limitada. É fundamental avanzar cara a unha cidadanía rexional efectiva que permita a libre circulación e permanencia con igualdade de dereitos.

6 || Xerar normativas de carácter vinculante que transcendan o hiperpresidencialismo latinoamericano

Tal e como se ten observado nas dúas últimas décadas, moitos espazos e mecanismos rexionais de integración dependen da vontade política dos presidentes, o que fai que as políticas migratorias se movan cos ciclos electorais e, con iso, os enfoques no seu tratamento. É ineludible crear marcos xurídicos vinculantes que permitan consolidar unha base legal máis estable, alén dos cambios de goberno. Isto reforzaría a continuidade institucional e o compromiso rexional cunha axenda migratoria a longo prazo.

7 || Fortalecer as institucións e incluír explicitamente a migración en espazos como a CELAC e no diálogo birrexional UE-CELAC

Organismos como a CELAC poderían ter o potencial de impulsar unha política migratoria rexional máis articulada e dialogante, aínda que, ata o de agora, amosou vontade ou capacidade limitadas para consensuar posicións comúns. A inclusión explícita da axenda migratoria nos plans de acción é urxente. Para iso, cómpre fortalecer as capacidades institucionais destes espazos, dotalos de mecanismos técnicos e establecer canles formais de coordinación cos Estados membros. Neste sentido, a celebración da cimeira UE-CELAC en novembro de 2025⁽¹⁰⁾ representa unha oportunidade para abordar esta temática e posicionar este asunto no diálogo rexional, tendo en conta que na III cimeira UE-CELAC, celebrada en Bruxelas en xullo de 2023, apenas tivo presenza na declaración final.

8 || Coidar a construción das narrativas gobernamentais e evitar discursos que criminalicen

A linguaxe que empregan os gobernos e as lideranzas políticas impacta na percepción social sobre as persoas migrantes. É necesario evitar discursos que asocien migración con delincuencia, competencia laboral ou “carga” para os servizos públicos. Os gobernos teñen a responsabilidade de construír narrativas inclusivas, baseadas na solidariedade, na diversidade e nas achegas culturais, sociais e económicas das persoas migrantes ás sociedades de acollida. Nesta tarefa xoga un papel clave a coordinación entre os ministerios de Exteriores, as autoridades migratorias, os ministerios do Interior e os organismos de estatística, en colaboración con datos da OIM e do ACNUR. Isto axudaría no deseño de comunicados, campañas, documentos públicos, roldas de prensa e discursos.

Para evitar terminoloxía estigmatizante e a desinformación, son útiles e pertinentes o *Glossary on Migration* da OIM (2019), que serve para que os actores dentro dun mesmo Estado utilicen un vocabulario consistente no tocante á migración. Así mesmo, o *IOM Public Communication Campaign*

(10) Este capítulo finalizouse, tralas correccións, o 1/9/2025.

Toolkit, que ofrece orientación práctica sobre como deseñar, desenvolver e avaliar campañas de comunicación eficaces relacionadas coa migración (OIM, 2019). Cómpre salientar o experimento innovador desenvolvido polo BID e o PNUD para mellorar a percepción cidadá cara á migración en América Latina e o Caribe: *Un mundo mejor para la población migrante en América Latina y el Caribe*, que implicou 22.000 participantes de nove países. Os resultados sinalan que existen estra-xias de baixo custo e doada aplicación con capacidade para impactar e modificar positivamente as actitudes discriminatorias cara ás persoas migrantes na rexión (BID e PNUD, 2023).

9 || Non descoidar a migración de retorno

O retorno de persoas migrantes aos seus países de orixe, xa sexa por elección ou por factores externos como crises económicas ou medidas de deportación, é unha realidade crecente en América Latina e o Caribe. Estes retornos requiren tamén políticas específicas que aseguren a reintegración laboral, educativa, social e psicolóxica das persoas retornadas. Ignorar este fenómeno pode xerar tensións internas e novas vulnerabilidades, especialmente se quen retorna o fai en condicións precarias ou tras longos períodos no exterior. Os procesos de retorno forzado mediante deportacións intensificáronse baixo a administración actual dos EE. UU., que suspendeu o programa de admisión de refuxiados e promove medidas de “autodeportación” (The Guardian, 2025), así como o traslado a terceiros países con prácticas cuestionables en termos de dereitos humanos —como o caso de O Salvador⁽¹¹⁾—. Estas políticas xeran retornos forzosos que expoñen desafíos en materia de dereitos humanos para as persoas que retornan aos seus países de orixe.

10 || Incorporar a migración como eixo transversal nas políticas de desenvolvemento rexional

Resulta imperativo que a migración deixe de ser tratada como un fenómeno illado e se considere un eixe estrutural dentro das políticas de desenvolvemento da rexión, identificando os retos e as oportunidades que xera nos países de orixe, tránsito e destino. Así mesmo, é importante lembrar a súa contribución directa aos mercados laborais e ao PIB, ao tempo que o envío de remesas constitúe unha das canles máis visibles e cuantificables mediante as cales a migración impacta no desenvolvemento económico e social de América Latina e o Caribe (Mila-Maldonado, 2025). É tamén importante incorporar a perspectiva de xénero nas políticas migratorias, pois permite recoñecer e atender as desigualdades específicas que afrontan as mulleres. Isto posibilita o deseño de medidas de protección fronte ás violencias, á explotación laboral e á trata, e contribúe ao cumprimento do ODS 5, fortalecendo a inclusión social e o acceso equitativo a dereitos, clave para construír sociedades máis xustas e igualitarias.

(11) Sobre as políticas migratorias dos EUA ata setembro de 2025, organizacións como Amnistía Internacional teñen sinalado o seguinte: «A expulsión de 238 persoas desde Estados Unidos cara El Salvador, a pesar dunha orde xudicial que prohibía explicitamente o seu traslado, representa non só un flagrante desprezo polas obrigas de dereitos humanos dos Estados Unidos, senón tamén un perigoso paso cara a prácticas autoritarias, dado que a Administración Trump ignorou a orde e agora pide a destitución dun xuíz federal do poder xudicial estadounidense. Isto constitúe ademais un preocupante respaldo á axenda punitiva de seguridade do presidente Bukele» (Ana Piquer, directora para as Américas de Amnistía Internacional). Dispoñible aquí: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2025/03/unlawful-expulsions-to-el-salvador-endanger-lives-amid-ongoing-state-of-emergency/>

7. | Conclusións

O fenómeno migratorio, no canto de abordarse desde un enfoque de dereitos humanos, está a ser representado como un problema de seguridade e unha ameaza identitaria nalgúns países de América Latina e o Caribe. Os medios e algúns actores políticos contribuíron a esta construción, reforzando a percepción das persoas migrantes como “outros” perigosos, o que lexítima políticas restritivas e reactiva narrativas xenófobas con impacto na opinión pública. Os datos de estudos de opinión amosan unha tendencia crecente a vincular migración con criminalidade e carga económica, o que impulsa as sociedades a avalar medidas de control e expulsión. Isto evidencia que as narrativas securitizantes non só moldean a opinión pública, senón que tamén restrinxen a posibilidade de deseñar políticas migratorias inclusivas e sostibles. A migración debe entenderse como un proceso humano complexo e multidimensional. Isto implica recoñecer a súa relación coa cohesión social, coa identidade colectiva e co desenvolvemento rexional, o que demanda respostas coordinadas e de longo prazo.

* | Referencias

- ABDELAL, R., HERRERA, Y., JOHNSTON, I., & MCDERMOTT, R. (2006). Identity as a variable. *Perspectives on Politics*, 4(4), 695–711.
- ACOSTA, D., BLOUIN, C., & FREIER, L. (2019). La emigración venezolana: respuestas latinoamericanas (Documentos de trabajo N.º 3). Fundación Carolina.
- ALIYEV, A. (2024). *Weaponisation of migration: Russia, Middle East, and Gaza*. IntechOpen.
- BAHAR, D., DOOLEY, M., & SELEE, A. (2020). Inmigrantes venezolanos, crimen y percepciones falsas: Un análisis de los datos en Colombia, Perú y Chile. Migration Policy Institute & Global Economy and Development at Brookings. <https://www.migrationpolicy.org/research/immigracion-venezolana-crimen-colombia-peru-chile>
- Banco Interamericano de Desarrollo (BID). (2025). *Más allá de los titulares: Análisis del tratamiento mediático de la migración en América Latina y el Caribe. Edición 2025*. BID.
- Banco Interamericano de Desarrollo (BID), & Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD). (2023). *Un mundo mejor para la población migrante en América Latina y el Caribe*.
- BARAHONA, P., GONZÁLEZ, J., & VERES, E. (2022). Inmigración internacional en Chile: el caso de Venezuela. *Rumbos TS*, 17(27), 129–148.
- BERENSKOETTER, F. (2017). Identity in international relations. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*.
- BRUMAT, L. (2023). América Latina y la agenda de movilidad humana (2021–2022). En J. A. Sanañaja & P. Stefanoni (Eds.), *América Latina: transiciones ¿hacia dónde? Informe anual 2023–2024* (pp. 79–90). Fundación Carolina.
- BUZAN, B., WÆVER, O., & DE WILDE, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- CHAMORRO, J. (2024). Violation of the right to stay in Nicaragua: Promoting and weaponizing emigration. *Journal on Migration and Human Security*, 13(1), 56–63.
- CHAVES-GONZÁLEZ, D., MORA, M., ALANIS, A., & BANULESCU-BOGDAN, N. (2025). *Key considerations for future temporary protection and regularization programs in Latin America*. Migration Policy Institute.

- CLAYTON, V. (2025, 27 de junio). Some immigrants chose to leave the U.S. But is “self-deportation” really becoming a thing? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/us-news/2025/jun/27/immigrants-self-deportation>
- Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL). (2024). *Panorama social de América Latina y el Caribe, 2024: Desafíos de la protección social no contributiva para avanzar hacia el desarrollo social inclusivo*. CEPAL.
- GARCÉS, B. (2022). La instrumentalización de las migraciones. *Anuario Internacional*.
- GREENHILL, K. M. (2010). *Weapons of mass migration: Forced displacement, coercion, and foreign policy*. Cornell University Press.
- Latinobarómetro. (2020). *Informe Latinobarómetro 2018*. Latinobarómetro.
- Latinobarómetro. (2023). *Informe Latinobarómetro 2023: La recesión democrática de América Latina*. Latinobarómetro.
- Organización Internacional para las Migraciones (OIM). (2016). *IOM public communication campaign toolkit*. OIM. <https://publications.iom.int/books/iom-public-communication-campaign-toolkit>
- Organización Internacional para las Migraciones (OIM). (2019). *Glossary on migration* (International Migration Law). OIM.
- Organización Internacional para las Migraciones (OIM). (2024). *Informe sobre las migraciones en el mundo 2024*. OIM.
- Organización del Tratado del Atlántico Norte (OTAN). (2022). *NATO Strategic Concept*. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf
- OROZCO, G. (s. f.). El aporte de la Escuela de Copenhague a los estudios de seguridad. *Revista Fuerzas Armadas y Sociedad*, (1), 141–162.
- MILA-MALDONADO, A. (2023). *Izquierdas latinoamericanas y migración: Los casos de Chile, Argentina, Colombia y México* (Documentos de trabajo N.º 92). Fundación Carolina.
- MILA-MALDONADO, A. (2025). Estado de la migración en América Latina: Propuestas para su abordaje. En *Informe anual 2024–2025: América Latina en un mundo perplejo* (pp. 85–98). Fundación Carolina.
- WEVER, O. (1995). Securitización y desecuritización. En R. Lipschutz (Ed.), *On security* (pp. 46–86). Columbia University Press.
- WEVER, O., BUZAN, B., KELSTRUP, M., & LEMAITRE, P. (1993). *Identity, migration and the new security agenda in Europe*. Pinter.
- WILLIAMS, M. C. (1998). Identity and the politics of security. *European Journal of International Relations*, 4(2), 204–225. <https://doi.org/10.1177/1354066198004002003>
- World Values Survey Association. (2022). *World Values Survey: Wave 7 (2017–2022) – Cross-national data set*. WWSA.